

Nagy és Kis Történetek¹

A Transsylvania név elsősorban történelmi konnotációkat ébreszt. Feltéve, ha az e régiótól távolabb élőknek e név hallatán egyáltalán eszükbe jut valami. Az „erdélyi magyarság” fogalma aligha mond ennél többet. Még azok számára sem, akik alkalmi politikai kommentárokból tájékozódva interetnikus feszültségek színtereként azonosítják ezt a régiót. Nem mondhat többet, hiszen köztudott, hogy amely nép, nemzetiség a követelések nyelvén fogalmazza meg identitását, az mások szemében kiskorúnak látszik. S a kiskorúság – a mások, a nagyobbak, a stabil identitással rendelkezők szemében – a történelmi tegnapot jelenti. Azt a társadalmi teret és időt jelenti, amelynek keretei közt nem történhetnek igazán hasznos dolgok; olyan társadalmi aktorokat jelent, akik hangosak ugyan, de végső soron jelentéktelenek.

Ennek a domináns sztereotípiának az árnyékában igen kevés esélye van annak, hogy az értelmezői attitűd, amely erre a régióra irányul, szélesebb körben relevánssá váljék. Sőt, az értelmező attitűdnek magában az elemzendő régióban is nehézségei vannak. Az erdélyi magyar politikusok, egyházi vezetők, értelmiségiek sietősen próbálják ma megfogalmazni az ebben a régióban létező magyar társadalom „Nagy Történetét”. A Nagy Történet megalkotásában sok mindenre szükség van, történelmi kellékekre, egy domináns diszkurzusra, intézményekre, társadalmi szerepekre, jogi garanciákra stb. De arra az értelmezői attitűdre, amely a mindennapi élet Kis Történeteinek próbál érvényt szerezni, arra nincs szükség. A Nagy Történet építői nem szeretik a Kis Történeteket. Az erdélyi magyar társadalom e tekintetben semmit nem változott 1989 után. Ma is

¹ *Megjelent a 2000 c. lap 1994. májusi számában.*

éppúgy kétpillérű társadalom, mint 1989 előtt, ma is olyannyira világosak a határok a „fent” és a „lent”, az „ők” és a „mi”, az „elit” és a „nép” között. A Nagy Történet szintje kisebb dimenziójú és átláthatóbb, de ugyanakkor igen sok tabuval terhelt. A Kis Történetek szintje ma – akárcsak 1989 előtt – igen erőteljes önálló életet él. Sokszínűbb és komplexebb annál, hogy egy akármilyen jól konstruált Nagy Történetbe összefogható legyen.

Ha az értelmezői attitűd szemszögéből szándékozunk közelíteni ehhez a társadalomhoz, akkor a választott diszkurzus formájával is jeleznünk kell ezt a kettősséget. Külön kell beszélnünk a Nagy Történet szintjéről, és külön a Kis Történetek szintjéről. Meggyőződésem, hogy az ilyen antropológiai típusú diszkurzus nem mondhat el egy társadalomról mindent. De képes lehet arra, hogy az erre a társadalomra jellemző karakterisztikus jegyeket ne egy lokális érvényű, befelé forduló beszéd keretében mondja el, hanem egy olyan diszkurzus keretében, amely tartalmazza a továbfgondolhatóság paramétereit is.

A Nagy Történet szintje

A romániai magyar elit 1989 decembere óta rendkívül aktív. 1989 előtt alig létezett néhány magyar intézmény Romániában, s azok is állami adminisztratív irányítás alatt álltak. Ma a különböző típusú magyar intézmények száma már több százra tehető, s mindezeket az intézményeket az elitpozíciókat felvállaló értelmiségiek hozták létre. Csak a legfontosabb típusokat sorolom fel. Gombamódra születtek a helyi vagy regionális célokat vállaló kulturális társaságok, egyesületek és alapítványok. Több tucat magyar lap, folyóirat, könyvkiadó, kábeltévé-társaság alakult. Mindez elsősorban regionális hatáskörrel, a helyi értelmiség kezdeményezésére, vezetésével. Ezek mellett sok olyan nonprofit, non-guvernamentális szervezet alakult, amely az egész magyarságra kiterjed, és amely nevében is „romániai magyar” (ilyen szervezetük van már a magyar pedagógusoknak, művészeknek, nyelvapolóknak, közgazdászoknak, mezőgazdászoknak, művelődési szakembereknek stb). Szintén az értelmiség alakította ki az RMDSZ-t, a romániai magyarság országos kiterjedésű politikai szervezetét.

A magyar társadalom intézményesítése azonban más síkon is folyik. Több százra tehető azoknak az ünnepi rendezvényeknek a száma (emlékünnepek, szoboravatások, stb), amelyeknek az elit még az utólagos pozitív értékelését is megszervezi.

Ebben az igen aktív korszakban az elitszerepek még nem tagolódtak. Ugyanaz a személy egyszemélyben politikus, kulturális egyesület szervezője, cikket ír oktatási kérdésekről stb. Tennivaló oly sok van, hogy a kompetencia vagy a szelekció elve föl sem merül. Mindenki annyi intézménynek a létrehozásában és működtetésében vesz részt, amennyiben akar. Legfontosabb a létrehozás pillanata: a nemzetiségi ünnep, amikor minél nagyobb számú résztvevő jelenlétében, ünnepi rítus keretében fölmutatják a frissen létrehozott intézményt. Utólag nem mindenik intézmény bizonyul működőképesnek, ezeket viszont nem szüntetik meg, hanem egyszerűen nem beszélnek többé róla.

Ma már készülnek a lexikonok a romániai magyarság 1989 után létrehozott intézményeiről. A számok, illetve a nevek halmaza minden bizonnyal rendkívül impozáns lesz. Ennek ellenére meg kell kísérelnünk megválaszolni azt a kérdést: tulajdonképpen mit is takar ez a gyors ütemű intézményteremtési igyekezet?

A válasz több aspektusból állítható össze. Már a létrehozott intézmények neve is elárulja (célkitűzéseik, munkájuk pedig egyértelművé teszi), hogy egy széleskörű restaurációs folyamatról van szó. A magyar társadalom ama korábbi állapotának visszaállítási kísérletéről, amelyet a magyar intézmények sokasága és erőssége jellemezett.

A restaurációs kísérlet egyik viszonyítási pontja az 1968 utáni állapot. Ekkor – az elit vezetőcsoportja és a Nicolae Ceaușescu közti kompromisszum eredményeként – a magyar társadalom országos hatósugarú magyar intézményeket kapott (tévéműsort, könyvkiadót, lapokat). A mai, országos hatósugarú intézmények létrehozásának igyekezeteiben ez a minta a mérvadó. E modell hívei olyan magyar intézményeket szeretnének létrehozni, amelyek a magyar társadalom egy-egy szelete felett felügyeletet és hatalma is gyakorolhatnak.

A restaurációs kísérlet másik viszonyítási pontját a két világháború közti időszak sokszínű, életerős intézményi szerkezete jelenti. Ezek az intézmények társadalmi érdekcsoportokhoz kötődtek (egyházakhoz, értelmiségi csoportokhoz, jól körvonalazódó társadalmi érdekekhez). A karitatív és a kommunikációs intézményeket létrehozók ma kimondottan ezt a modellt tartják mérvadónak.

A nagyfokú sietség, az intézmények társadalmi hatékonyságának másodlagossága, a létrehozások ünnepi jellege, az erőteljes múltbafordulás egyaránt arra utal, hogy az intézmények létrehozása

csak formális restauráció. A fölmutatás mindig sokkal fontosabb, mint a hatékony működés. S ennek jól definiálható oka van: minden intézménylétrehozási kísérlet egy-egy erőteljes szimbolikus gesztus annak jelzésére, hogy a romániai magyar társadalom létezik, erős, életképes. Ha részletesen elemzünk egy-egy nemzetiségi ünnepet, szoboravatást, megemlékezést stb., akkor nagyon hamar felfigyelhetünk ezeknek a nagy publicitást kapó eseményeknek a szinekdochikus jellegére: az egyedi esemény mindig a nagy egészre utal, a nagy egészsel keresi a kapcsolatot. S ez nem véletlen, hiszen az elitnek ez a sok területen folyó intézményépítési kísérlete egy olyan átfogó szimbolikus burok létrehozását célozza, amely a romániai magyar társadalomnak kifele határozott és egyértelmű identitást képes adni.

Bárki mondhatja azt, hogy a nemzetépítésnek ez a formája a húszadik század végén nemcsak anakronisztikus, hanem föltehetően sikertelen is. Annál is inkább, mert ennek az identitásteremtésnek jelen pillanatban sem jogi, sem gazdasági háttere nincsen, s tulajdonképpen szélesebb társadalmi támogatást sem élvez. Mindez azonban nem ok arra, hogy lekicsinylően beszéljünk róla. Hiszen e társadalom működését figyelve, hamar meggyőződhetünk róla, hogy még mindig a létező elit az elsőszámú erőtenyező. Annak, hogy a szimbolikus buroktérítésre ilyen sok időt és energiát áldoz, nyilvánvalóan komoly okai lehetnek. A kelet-európai elitekről beszélve, általában célokat rendelnek ezekhez az elitekhez. Annak ellenére, hogy a nemzeti, nemzetiségi elitek egyes reprezentánsai valóban megfogalmazznak célokat is, elemzéseim alapján úgy gondolom, hogy a kelet-európai elitek társadalmi magatartásának elsősorban okai vannak, és nem céljai. Ezen okok pedig az elit élettörténetében keresendők, és elsősorban az elsőgenerációs elit identitásának alakulásával függnek össze. A ma rendkívül aktív, közéleti szerepet vállaló romániai magyar elit (amelynek tagjai szinte kivétel nélkül idősebbek 40 évnél) korábban már volt aktív, egy része többször is. Olyan korszakok neveltjei, amikor a szocialista társadalom gyors emelkedést és társadalmi hatalmat ígért számukra, vezetői szerepeket kínált fel számukra. Ezekből a pozíciókból később etnikai vagy más okok folytán kiszorultak, s ily módon mellőzötté váltak. Volt, aki többször is kísérletet tett a pozíciószerezésre, de a nyolcvanas évek vége fele már a magyar elit minden tagja háttérbe szorult (a magyar intézményeket fől számolták, városi iskolában magyar értelmiségi iskolaigazgató sem lehetett stb.). Ez a háttérbe szorított magyar elit 1989 után úgy tért vissza a romániai magyar

társadalom porondjára, mint saját terrénumára, ahol már senki, semmilyen módon nem veheti el tőle a vezetői szerepeket, ahol ellenőrizhetetlenül gyakorolhatja a hatalmat. Ennek a mai intézményteremtési gyakorlata minden mozzanatában azt érzékelteti, hogy ettől a rétegtől, amely saját identitása rehabilitációjára törekszik, a cselekvési jogot nem veheti el senki. Legkevésbé a román állam, de az elit fiatalabb generációja sem. Ez az elit már nem fiatal, sietnie kell, végérvényesen kell alkotnia, nincs ideje praktikus kérdésekkel, lassú építkezéssel foglalkozni. Ezért a legkézenfekvőbb cselekvési terület számára a nemzetiségi intézményteremtés formájában végzett szimbolikus burokkeremtés. Az a társadalmi gyakorlat, amely számolatlanul termeli a társadalmi kontrolltól teljesen mentes, védett elitszerepeket.

A bemutatott folyamat egy olyan társadalmi játék felé tereli az elitet, amelyet az „állam teremtése az államban” kifejezéssel jelölhetünk. Az eljárások széles körben ismertek, a nemzetépítési folyamatait elemző szakértők bármelyikének (Benedict Anderson, Eric Hobsbawm, Orvar Löfgren és mások) tanulmányaiban olvashatók. A tágabb környezet politikai viszonyai nem nagyon engedik ennek a gyakorlatnak a néven nevezését, ez azonban a gyakorlását egyáltalán nem akadályozza. Az eredetét, képzettségét, érdeklődését tekintve rendkívül heterogén elit ebben az intézményépítési, szimbolikus burokkeremtési munkában egyfajta belső szűrőrendszert alakított ki, s központi magja a négy év alatt erős érdekközösséggé alakult. Ma már jelentkeznek a centripetális erők, a szakmai, politikai tagolódás első jelei. Ha lassan is, de önállósodni kezd a magyar média, az RMDSZ-en belül politikai platformok alakításával próbálkoznak. Az „állam az államban” játék kísértése azonban rendkívül erős. Csak példaként említem meg, hogy az RMDSZ múlt évi szerkezeti átalakítása után a romániai magyar társadalomnak ma már a mindennapi nyelvhasználat szintjén úgynevezett „elnöksége”, „kormány” és „parlamentje” van.

A fentebb jellemzett folyamat eredményezi azt, hogy a romániai magyar társadalom szemszögéből nézve a romániai belpolitikai jelenségeknek, valamint a jogi szabályozások kérdésének gyakorlatilag másodlagos jelentősége van. A nagy társadalmi nyilvánosság előtt zajló ösztársadalmi restaurációs igyekezetben a magyar társadalom a pozitív diszkrimináció igényét, a kollektív jogok meghirdetését tartja természetesnek. Ez az igény néha elhangzik politikai követelés formájában, de egyébként nincs jelen a

mindennapokban. Állami jogi garanciákat tulajdonképpen nem vár a magyar társadalom abban az értelemben, hogy egyáltalán nem tartja valószínűnek ilyen jogi garanciák megadását. Várakozás helyett az elit igen gyors ritmusban termeli azokat az intézményeket, amelyek jogi garanciák létezésének érzetét keltik. A szimbolikus építmény még korántsem teljes, valószínű, hogy a gyakorlat próbáját sem fogja igazán kiállni, de ma már túlságosan is nagy és látványos ahhoz, hogy egy-két adminisztratív gesztussal fölszámolható legyen. Az elit vakon hisz ebben az utóbbi föltételezésben, és folytonos építkezéssel igyekszik az amúgy lassú, ellentmondásokkal terhelt román törvénykezés előtt járni. Legfeljebb formáságból kér vagy követel, s közben igyekszik egy-két lépéssel mindig előbb lenni. Ezért a romániai magyar elit számára az igazi cselekvési partner sosem a saját szélesebb társadalom, nem is a román társadalom, hanem a kellőképpen soha ki nem ismert román politikai szándék, törvénykezési gyakorlat. Ez a mindig láthatatlannak, kiismerhetetlennek tartott partner diktálja a dallamot a tánchoz.

A Nagy Történet építése tehát nem pontosan meghatározott cél formájában jelenik meg, hanem az elit egyfajta viselkedési kényszerpályájaként. Nincs neve, nincs megjelölt módszere, ahhoz hasonlóan, ahogyan a Reformkor óta ebben a tágabb régióban a nemzet építése névvel és módszerrel jelölt társadalmi folyamat volt. Az elit társadalmi helyzetérzékelése termeli ki a Nagy Történet építését szolgáló magatartásokat. Ezért az intézményteremtés sokszor sikertelen, a nyelvezet túlságosan is metaforikus és patetikus, az építés választott arányai túl nagyok vagy túl kicsik. A hibák már belülről is gyakran látszanak. Ez azonban nem csökkenti az igyekezetet, s a szimbolikus elemekből szőtt mentális burok, a romániai magyar társadalom imázsa egyre tökéletesebb.

A Kis Történetek szintje

Romániában a magyar társadalom rendkívül sokszínű. Ez a tagolódás részben vallási, kulturális, gazdasági jellegű. Van azonban a tagolódásnak egy olyan szintje is, amely mintegy rátevéődik a vallási kulturális, gazdasági különbségekre, s azt eredményezi, hogy két, látszólag egyforma falu vagy mikrorégió lakossága lényegesen különbözik egymástól. A tagolódásnak ezt a szintjét jobb szó híján mentális tagolódásnak nevezhetjük. Az így létrejövő, kisléptékű életvilágok a magyar társadalom alapegységei, ugyanakkor ezek a

mikro életvilágok egyben a Kis Történetek kitermelői és természetes keretei. Antropológiailag nem ismeretlen ez a modell, a kutatók small-scale típusú társadalomnak nevezik az ilyen struktúrájú társadalmakat. Meglepő talán csak az lehet, hogy Romániában, Erdélyben a huszadik század végén a társadalomszerveződésnek ez a kvázi-archaikus változata a domináns. Egy-egy ilyen mikro-életvilágot a partikuláris és személyes kapcsolatháló dominálnak, ugyanakkor az egyéni életút történései a nagyszámú mindennapi beszélési alkalom révén a mikroközösség közös háttértudásának részévé válnak. Ebben a világban az igazán érvényes információ az, amit bizalmas ismerősétől hall az egyén, a releváns cselekvés az, amely szerkezetében hasonló mások cselekvéséhez, az egyéni életvezetés modellje pedig a ciklikus tervezést, a rövid távú és maximális megbízhatóságot tekintve a legfontosabb követelménynek.

A mikro-életvilágok domináns keretei a falvak, a mikrorégiók, kisebb mértékben a munkahelyek, a városrészek, foglalkozási csoportok. A különbségek a külső szemlélő számára nem jelentősek, valójában azonban olyan különbségekről van szó, amelyek a mindennapi életvezetés minden fontosabb területét meghatározzák: a munkavégzés rendjét, az időbeosztást, a gazdálkodási modellt, a tervezést. A továbbiakban ennek a kvázi-archaikus társadalmi berendezkedésnek néhány derivátumát vesszük számba.

a.

Ez a társadalmi szerkezet az állami struktúra képviselőjében jelentkező helyi, regionális vagy központi hatalmat mindig idegennek tekinti, függetlenül attól, hogy ez a hatalom melyik etnikumot reprezentálja. A mikro életvilágok a maguk során sok pragmatikus informális intézményt termelnek ki és működtetnek. Ezek területi, vérségi vagy a szociális rokonság mentén szerveződnek, sok esetben pedig pragmatikus jellegű feladatok megoldása céljából. De nagyon lényeges az, hogy ezek a saját szerkezetek sehol nem érintkeznek az elit által kiépített szerkezetekkel. Sem az adminisztratív hatalmi szerkezetekkel, sem a nemzetiségi jellegű érdekképviseleti vagy kulturális szerkezetekkel. A mikro életvilág saját intézményei soha nem folytatnak érdekérvényesítési politikát a hatalmi szerkezetek irányába. A kétféle szerkezet típus ezekben a mikrovilágokban párhuzamosan létezik egymás mellett, a saját szerkezetek legfeljebb csak védekeznek, amennyiben arra szükség mutatkozik. Ez a kettősség ma is változatlanul megvan és működőképes.

b.

A mikro-életvilágok működése szűrőrendszert jelent minden kívülről jövő modernizációs folyamat számára. A belülről táplálkozó modernizáció igen lassú ritmusú, gyakorlatilag elhanyagolható. A belső anyagi erőforrások kisméretűek, tartalékaik végesek. Ezek a mikro-életvilágok az életvezetés szimbolikus síkján rendelkeznek igen nagy tartalékokkal, a modernizációs folyamatokban azonban a szimbolikus tartalékok csak indirekt szerepet játszhatnak (gyorsító vagy fékező hatást fejtenek ki).

Történeti szempontból nézve az erdélyi magyar társadalmat több modernizációs kihívás érte, s ezek igen különfélék voltak. Függetlenül attól, hogy milyen irányból érkeztek általában jellemző volt rájuk, hogy mindig csak a társadalom egy-egy szegmensét érintették (néhány régiót, néhány társadalmi réteget, néhány korosztályt stb.), s ugyanakkor ezek a külső hatások általában rövid lefutásúak voltak. A romániai magyar társadalom mai tagolódása az egymást követő, szelektív és rövid ideig tartó modernizációs hatások következménye. Az aszinkronok mára régiók és társadalmi rétegek szerint kanonizálódtak.

Az ily módon kialakult tagolódást fölerősítette és fölerősíti a mikro életvilágok eltérő reagálási módja. Ma az erdélyi magyar társadalom sokszínűsége talán egy patchwork-kal jellemezhető a legjobban. A modernizációs hatások (gazdasági erőforrások, információk, kulturális hatások stb.) nagy számban, sokféle irányból, változó intenzitással érkeznek. Szinte lehetetlen leírni azonban az érkező potencialítások befogadásának, megszűrésének igen változatos módozatait. Az látható, hogy a létező aszinkronok fölerősödnek, s nem újratagolódás, hanem a létező tagoltság hangsúlyozódása várható.

c.

Az erőteljes, jól működő mikro-életvilágok általában etnikailag homogének, hangsúlyozottan „magyar” jellegűek. Ezért van az, hogy Erdélyben a magyar, a román, a cigány stb. etnikumok között a mindennapi életvezetés síkján rendkívül mély választóvonalak vannak. Sokkal mélyebbek mint amelyeket az elit általában feltételez. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy e mély választóvonalak ellenére az etnikai viszonyok általában nem konfliktusosak. Ennek legalább két alapvető oka van. Elsősorban az, hogy a mikro életvilágok nem célkitűzéseikben, hanem működésük eredményeiben etnikai jellegűek. A mindennapi életvezetés mozzanatai, az alkalmazott magatartásminták termelik a saját világ etnikai jellegét,

és nem az etnikai jegyek alapján választanak az egyének a különböző életvezetések vagy magatartások között. Mindennek a folyománya az, hogy a mikro életvilágokon belül, személyközi kapcsolatok terén az etnikai szembenállások kezelésére pragmatikus eljárások dolgozódnak ki, amelyek vagy a szimbolikus eltávolítás, vagy a szimbolikus bekebelezés révén a saját világ etnikai homogenitását fenntartják.

Nem konfliktusosak az etnikai viszonyok egy másik ok miatt sem. A különböző etnikumú mikro-életvilágok között általában egyértelmű, mindkét fél által elfogadott aszimmetria van. A „magyar” mikro-életvilág szimbolikus magasabb értékű mint a „román”, és sokkal magasabb értékű, mint a „cigány”. Ugyanakkor a „magyar” mikro-életvilág elfogadja a „szász”, az „örmény” magasabb értékét. A szimbolikus alá-, illetve föléértékeléseknek ez a hétköznapi rendje oly módon működik, hogy a különböző etnikumokhoz tartozók mindennapi kapcsolatait érdemben nem akadályozza. A mentális különbözőségnek és a praktikus együttműködésnek ez a kettőssége különösen végyes lakosságú vidékeken mutat sok érdekes vonást.

A mentális aszimmetriáknak ez a rendje nyilvánvalóan a sajátnak érzett mikro életvilágok nyugalmán, sértetlenségén alapul. Konfliktusforrást az jelent, ha a másik etnikumhoz tartozó intézmények vagy személyek tartósan megsértik a sajátnak érzett mikrovilág határait, akadályozzák annak működését. Ezeket a határokat leggyakrabban a román államhatalom sértheti meg, azonban ezeknek a hatásoknak a kivédésére léteznek sikeres védekezési stratégiák. Ma már megsérthetik olyan más etnikumú személyek is, akik mögött szimbolikus vagy anyagi hatalom áll, de a köztudat ezeket is a román államhatalommal azonosítja. Végül pedig nem elhanyagolható konfliktusforrást jelent az, hogy a saját elit állíthatja azt, hogy ezeket a határokat megsértették vagy rövidesen meg fogják sérteni. A saját elitnek ez a befolyásoló ereje azonban ma egyre csökken.

Konklúzióként elmondható az, hogy az élet „kis körei” – amelyek 1989 előtt erősek és működőképeseek voltak – ma is életerősek és működőképeseek. A Kis Történeteknek ezek a műhelyei erőteljesen etnikai jellegűek. Ezért van az, hogy Erdélyben a magyar társadalom tagjai nem erdélyinek, nem romániaiak tartják magukat, hanem egyszerűen csak „magyarnak”. Ez az identitás a mindennapi életvezetés sok-sok apró mozzanatában, a saját mikrovilágban van lehorgonyozva. Nem manifeszt jellegű és viszonylag nehezen mobilizálható olyan közös cselekvések érdekében, amelyek messze túlmutatnak a sajátnak érzett világ határain. A magyarságtudatnak ez

a lehorgonyozottsága eredményezi azt is, hogy Erdélyben a magyarság nem a román államhoz, nem a román nemzethez viszonyítva érzi magát kisebbségnek, hanem elsősorban a magyarországi magyarsághoz, a tág értelemben felfogott magyar kultúrához viszonyítva. A felsorolt aspektusok együttesen eredményezik azt, hogy a Nagy Történet építői ma nem találják meg az utat Kis Történetek szereplőihöz, a társadalom átpolitizálási kísérlete sikertelen, a nemzetiségi intézmények nagyobb része a szélesebb társadalomra egyáltalán nincs hatással.

A változás jelei

A bemutatott kettősség több évtizedre visszamenően jellemzi a romániai magyar társadalmat. Kétségtelen, hogy a szocializmus utolsó évtizede sok vonatkozásban akadályozta ennek a szerkezetnek a működését. Ennek tudható be, hogy 1989 után mind a Nagy Történet, mind pedig a Kis Történetek szintjén elsősorban a restaurációs, rehabilitációs igyekezet kerekedett felül. Ma az erdélyi magyarság életében látszólag sokminden történik, valójában azonban csak egyfajta helyrerázódásnak vagyunk tanúi, amely mint társadalmi folyamat egyáltalán nem nélkülözi a visszalépési, ismétlési gesztusokat. Már most látszik azonban, hogy ez a restaurációs, rehabilitációs folyamat lassulóban van. Számtalan jel mutat arra, hogy az elkövetkező években ebben a régióban gyors és lényeges társadalmi átalakulások tanúi leszünk. Az ok a következő: A szocializmus utolsó évtizedei erőltetett modernizációs folyamatokat indítottak el (a foglalkozási szerkezet teljes megváltoztatása, a lakóhelyi szerkezet megváltoztatása, a képzési modell megváltoztatása, a szülő-gyerek közti szocializációs gyakorlat megváltoztatása stb.). Az embereket ráállította egy modernizációs útra, majd a feltételek megvonása révén (ti. az extenzív iparfejlesztés visszafogása) stagnálásra, részleges visszalépésre kényszerítette őket. Ilymódom egyfajta „rejtett aknákat” helyezett el, amelyek ma, a modernizációs lehetőségek újabb megjelenésével egymás után „robbannak” vagy robbanni fognak. Ezek nyomán a small-scale típusú társadalmi berendezkedés viszonylag gyors bomlása várható, az individualizáció és szekularizáció olyan mértékű jelentkezése, amely ebben a régióban kétségkívül szokatlan. A néhány éves restaurációs folyamat után a magyar társadalom várhatóan „nekilendül”. Így az elit abbéli igyekezete, hogy mindent beseperjen a Nagy Történet köpönyege alá, meglehetősen anakronisztikus. Mint ahogy

anakronisztikus az anyagi és szimbolikus javak felett ma rendelkező középkorú réteg ama igyekezete is, hogy a Kis Történetek megszokott kereteit mindenáron megtartsa.

A változási kényszer azonban – amely részben külső forrásokból, részben az említett „rejtett aknákból” meríti erejét – nem sokat törődik az anakronizmusokkal. S végső soron a Nagy és Kis Történetekkel sem.